साहित्यकार गोपीन्द्र पौडेलको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिकशास्त्र
सङ्कायअन्तर्गत पाटन संयुक्त क्याम्पस स्नातकोत्तर
तह नेपाली दोस्रो वर्षको दसौं
पत्रको प्रयोजनको
लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

चूडाराज कार्की
नेपाली स्नातकोत्तर शिक्षण कार्यक्रम
शैक्षिक सत्र २०६२/०६४
पाटन संयुक्त क्याम्पस
पाटनढोका, ललितपुर

२०६५

साहित्यकार गोपीन्द्र पौडेलको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन, - चूडाराज कार्की

शोधनिर्देशक
डा. जगदीशचन्द्र भण्डारी

साहित्यकार गोपीन्द्र पौडेलको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र

सङ्कायअन्तर्गत पाटन संयुक्त क्याम्पस

पाटनढोका, ललितपुर

नेपाली विभाग स्नातकोत्तर तह

दोस्रो वर्षको

दसौँ पत्रको

प्रयोजनका लागि

प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधार्थी

चूडाराज कार्की

रोल नं. २८

त्रि.वि. दर्ता नं. ६-१-११-३२-९६

परीक्षा क्रमाङ्क : २२२३

नेपाली विभाग

पाटन संयुक्त क्याम्पस

पाटन ढोका ललितपुर

२०६५

त्रिभुवन विश्वविद्यालय
मानविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्काय
पाटन संयुक्त क्याम्पस
पाटनढोका, ललितपुर

साहित्यकार गोपीन्द्र पौडेलको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन
शीर्षकको
शोधपत्र

नेपाली विषयमा स्नातकोत्तर तह (एम.ए.) दोस्रो वर्षको दसौँ पत्रको प्रयोजनको लागि स्वीकृत गरिएको छ ।

मूल्याङ्कन समिति

शोधनिर्देशक	**बाह्य परीक्षक**	**कार्यक्रम संयोजक**
डा. जगदीशचन्द्र भण्डारी	**डा. ताराकान्त पाण्डेय**	**डा. कृष्णप्रसाद दाहाल**

मितिः २०६५/११/

शोध निर्देशकको मन्तव्य

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, मानवविकी तथा सामाजिक शास्त्र सङ्कायअन्तर्गत पाटन संयुक्त क्याम्पस नेपाली विषयको स्नातकोत्तर तह द्वितीय वर्षका छात्र चूडाराज कार्कीले साहित्यकार गोपीन्द्र पौडेलको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन शीर्षकको यो शोधपत्र मेरो निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । म उहाँको यस शोधकार्यदेखि पूर्ण सन्तुष्ट छु । अतः यसको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि नेपाली विभाग, पाटन संयुक्त क्याम्पससमक्ष सिफारिस गर्दछु ।

डा. जगदीशचन्द्र भण्डारी

पाटन संयुक्त क्याम्पस

पाटनढोका, ललितपुर

मितिः २०६५/११/

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले स्नातकोत्तर तहको दसौँ पत्रको प्रयोजनका लागि आदरणीय गुरू सह-प्रा. जगदीशचन्द्र भण्डारीका प्राज्ञिक निर्देशनमा तयार पारेको हुँ । यो शोधपत्र तयार गर्ने सन्दर्भमा आइपरेका विभिन्न समस्या र चुनौतीहरूसँग जुध्ने प्रेरणा दिँदै सही मार्गनिर्देश गराएर अघि बढ्न उत्प्रेरित गरी आफ्ना कतिपय व्यावहारिक कार्य व्यस्तताहरूलाई थाती राखी कुशल र समुचित दिग्दर्शन गराउनु भएकोमा उहाँप्रति म हार्दिक कृतज्ञता एवम् श्रद्धा भाव व्यक्त गर्दछु ।

प्रस्तुत शीर्षकमा अनुसन्धान गर्न स्वीकृति प्रदान गर्ने अनुसन्धान समिति, पाटन संयुक्त क्याम्पसप्रति म कृतज्ञ छु । प्रस्तुत शोधकार्य सम्पन्न गर्नका लागि आवश्यक सामग्री एवम् जानकारी प्रदान गर्नुहुने शोधनायक श्रीगोपीन्द्र पौडेल तथा उहाँका परिवारजनप्रति म पनि आभारी छु ।

यसरी नै आर्थिक र व्यावहारिक समस्यासँग सङ्घर्ष गर्दै आफ्नो अमूल्य श्रम र पसिना खर्चेर मेरो अध्ययनलाई यस अवस्थामा ल्याइपुऱ्याउने पिता वीरबहादुर कार्की र आमा महमाया कार्कीप्रति म आभारी छु । यसैगरी शोधकार्यका सन्दर्भमा शोधनायकका बारेमा थप सामग्री उपलब्ध गराइदिनुहुने आदरणीय गुरू डा. नन्दीश अधिकारी, शोधनायकका दाजु मधुसूदन पौडेलप्रति पनि म आभारी छु । शोधपत्र तयार गर्ने क्रममा प्रशस्त सहयोग गर्ने मित्रहरू चन्द्रप्रकाश आचार्य र रमेश खनालप्रति पनि कृतज्ञता प्रकट गर्दछु । यस पाण्डुलिपिलाई यथासम्भव शुद्धताको साथ टङ्कन गरी प्राविधिक सहयोग गर्ने (युनिर्भसल फोटो कपी एण्ड कम्प्युटर सेन्टर, कीर्तिपुर) का भित्र सुभाष के.सी. प्रति आभार प्रकट गर्दछु ।

अन्त्यमा साहित्यकार गोपीन्द्र पौडेलको जीवनी, व्यक्तित्व र कृतित्वको अध्ययन शीर्षकको प्रस्तुत शोधपत्र आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि पाटन संयुक्त क्याम्पस, नेपाली विभागसमक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

चूडाराज कार्की
रोल नं. २८/०६२
नेपाली विभाग
पाटन संयुक्त क्याम्पस
पाटनढोका, ललितपुर

विषय सूची

पहिलो अध्याय

परिचय

१.१ शोधशीर्षक १

१.२ शोधको प्रयोजन १

१.३ विषय परिचय १

१.४ समस्या कथन २

१.५ शोधकार्यको उद्देश्य २

१.६ पूर्वकार्यको समीक्षा ३

१.७ शोधको औचित्य ६

१.८ शोधको सीमाङ्कन ६

१.९ सामग्री सङ्कन विधि ७

१.१० शोधपत्रको रूपरेखा ७

दोस्रो अध्याय

गोपीन्द्र पौडेलको जीवनीको अध्ययन

२.१ जन्म र जन्मस्थान ८

२.२ वंशपरम्परा र पारिवारिक पृष्ठभूमि ८

२.३ बाल्यकाल ९

२.४ किशोरावस्था १०

२.५ शिक्षादीक्षा ११

२.६ विवाह र पारिवारिक स्थिति १५

२.७ आजीविका १७

२.८ बसाइसराइ/ स्थानान्तरण १८

२.९ साहित्य सिर्जना १९
२.९.१ सिर्जनअभ्यास र आरम्भ १९
२.९.२ सिर्जनक्रियाशीलता २१
२.९.३ प्रेरणा र प्रभाव २२
२.१० पेसागत संलग्नता २४
२.११ वैचारिक राजनीतिक आस्था, निष्ठा र प्रतिबद्धता २७
२.१२ सामाजिक-राजनीतिक सङ्घसंस्थामा संलग्नता २८
२.१२.१ राजनीतिक प्रभाव, प्रेरणा र प्रतिबद्धता २८
२.१२.२ विद्यार्थी राजनीतिमा संलग्नता/क्रियाशीलता ३०
३.१२.३ सांस्कृतिक-साहित्यिक संघ-संस्थामा संलग्नता/क्रियाशीलता ३०
२.१२.४ अन्य संघ सङ्गठनमा संलग्नता ३१
२.१३ रूचि र स्वभाव ३२
२.१४ जीवनमा अविष्मरणीय क्षणहरू ३३
२.१५ जेलजीवन ३५
२.१६ भ्रमण ३६
२.१७ जीवनका प्रमुख मोडहरू ३७
२.१८ मानसम्मान ३८
२.१९ निष्कर्ष ३८

तेस्रो अध्याय

गोपीन्द्र पौडेलको व्यक्तित्वको अध्ययन

३.१ गोपीन्द्र पौडेलको व्यक्तित्व निर्माणका पक्षहरू ४१
३.२ शारीरिक व्यक्तित्व ४२
३.३ साहित्यिक व्यक्तित्व ४२
३.३.१ समालोचक व्यक्तित्व ४३

३.३.२ निबन्धकार व्यक्तित्व ४५
३.३.३ सम्पादक व्यक्तित्व ४६
३.३.४ भूमिका लेखन व्यक्तित्व ४७
३.३.५ साहित्यिक वार्ताकार व्यक्तित्व ४८
३.३.६ शोध अनुसन्धाता व्यक्तित्व ४८
३.३.७ अन्य साहित्यिक व्यक्तित्व ४९
३.४ साहियेतर व्यक्तित्व ४९
३.४.१ सामाजिक व्यक्तित्व ५०
३.४.२ राजनीतिक व्यक्तित्व ५०
३.४.३ सांस्कृतिक व्यक्तित्व ५१
३.४.४ सङ्गठक व्यक्तित्व ५२
३.४.५ प्राध्यापक व्यक्तित्व ५२
३.४.६ शिक्षक व्यक्तित्व ५३
३.४.७ प्रेरक व्यक्तित्व ५४
३.४.८ निष्कर्ष ५५

चौथो अध्याय

गोपीन्द्र पौडेलको कृतित्वको अध्ययन

४.१ परिचय ५७
४.२ गोपीन्द्र पौडेलका निबन्धहरूको अध्ययन ५८
४.३ गोपीन्द्र पौडेलका समालोचनात्मक कृतिहरूको अध्ययन ७२
४.३.१ सैद्धान्तिक समालोचनाको अध्ययन ७४
४.३.१.१ कथाविषयक सैद्धान्तिक समालोचनाको अध्ययन ७४
४.३.१.३ संस्कृतिविषयक सैद्धान्तिक समालोचनाको अध्ययन ९४
४.३.२ व्यावहारिक समालोचना १००

४.३.२.१ कविता विषयक समालोचना १०१
४.३.२.२ कथाविषयक समालोचना ११७
४.३.२.३ स्रष्टाविषयक समालोचना १३३
४.३.२.४ निबन्धविषक समालोचना १३९
४.३.२.५ नाटकविषयक समालोचना १४३
४.३.२.६ विविध विधा-विषयक समालोचना १४५
४.४ गोपीन्द्र पौडेलका निबन्धगत एवम् समालोचनागत प्रवृत्ति र प्राप्ति १५१
४.४.१ पौडेलका निबन्धगत प्रवृत्ति एवम् प्राप्तिहरू १५१
४.४.२ पौडेलका समालोचनागत प्राप्ति र प्रवृत्तिहरू १५३
४.५ निष्कर्ष १५५

पाँचौ अध्याय

उपसंहार र निष्कर्ष

५.१ उपसंहार १५७
५.२ निष्कर्ष १६२
सन्दर्भग्रन्थ सूची **१६५**

सङ्क्षेपीकरण सूची

मा.वि.	-	माध्यमिक विद्यालय
नि.मा.वि.	-	निम्नमाध्यमिक विद्यालय
प्रा.वि.	-	प्राथमिक विद्यालय
सम्पा.	-	सम्पादन
ने.क.पा.	-	नेपाल कम्युनिष्ट पार्टी
चौ.म.	-	चौथो महाधिवेशन
अ.ने.रा.स्व.वि.यू.	-	अखिल नेपाल स्वतन्त्रत विद्यार्थी युनिया
ने.रा.	-	नेपाल राष्ट्रिय
प्र.अ.	-	प्रधानाध्यापक
वि.स.स.	-	विद्यालय सञ्चालक समिति
वी.पी.	-	विश्वेश्वरप्रसाद
अ.ने.	-	अखिल नेपाल
वि.सं.	-	विक्रम संवत्
गा.वि.स.	-	गाउँ विकास समिति
डा.	-	डाक्टर
त्रि.वि.	-	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
पृ.	-	पृष्ठ
के.जी.	-	किलोग्राम
छै..सं.	-	छैटौ संस्करण